

ЯКІСТЬ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ В ДЕРЖАВНОМУ УПРАВЛІННІ

А. С. Кобченко,

аспірант, Класичний приватний університет, м. Запоріжжя

У статті автор досліджує понятійний апарат категорії якості загальної середньої освіти, а також пропонує власне бачення якості загальної середньої освіти в управлінському аспекті.

The author probes the concept vehicle of quality of universal middle education, and also own vision of quality of universal middle education is offered in an administrative aspect in the article.

ВСТУП

Державне управління освітою, зокрема загальною середньою, посідає одне з центральних місць у реалізації державної політики країни, особливо в період суспільно-політичних та економічних реформ, оскільки від їх результативності в освітній сфері залежить якість людського та інтелектуального потенціалу нації, економічна і політична незалежність України. Під впливом загальноосвітніх освітніх тенденцій, що визначились у другій половині минулого століття, одним з пріоритетних завдань державного управління освітою стало забезпечення рівного доступу громадян до якісної освіти.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Дослідити якість загальної середньої освіти в державному управлінні.

РЕЗУЛЬТАТИ

Усе розмаїття думок і підходів щодо визначення сутності якості загальної середньої освіти (далі — ЗСО) ми формально поділяємо на дві основні групи. У межах першого нормованого підходу сутність якості освіти розглядається з точки зору задоволення потреб та досягнення певних норм, стандартів, цілей (особистості, суспільства, держави), що нормативно затверджені відповідними документами. Другий підхід, управлінський, подає категорію якості освіти з позицій сучасної теорії й практики управління якістю, у тому числі й державного.

Ідеології першого підходу дотримуються у своїх дослідженнях М.М. Поташник, В.Н. Нуждін, В.П. Панасюк. Автори називають різні структурні компоненти якості ЗСО, властивості та показники. Проаналізуємо деякі з тумачень категорії якості освіти з метою вироблення такого її означення, у якому відбивалися б потреби і завдання системи державного управління якістю ЗСО в Україні, що визначені останніми політичними документами.

В.Н. Нуждін пропонує якість освіти розуміти як ступінь задоволен-

ня запитів споживача (студента, викладача, підприємства), ступінь придатності випускника вищого навчального закладу до ефективної роботи [6]. Відповідно до цього при визначенні категорії "якість освіти" традиційно називаються три складові напрями оцінювання: якість змісту освіти; якість результатів освіти (або якість освіченості особистості); якість технології навчання (або якість методів навчання та виховання).

Якість ЗСО визначається у науковій літературі аналогічно, оскільки їй притаманні загальні риси освіти і як суспільного явища, і як системи, і як педагогічного процесу, і як його результату. Якість шкільної освіти як складна категорія і багатоаспектна проблема може бути розкрита, на думку В.П. Панасюка [7], через категорії властивості, структури, системи, кількості, ефективності, оцінки, управління та ін.

В.Н. Мішакова стверджує, що якість освіти у загальному сенсі є ступенем задоволення сподівань різних учасників процесу освіти від наданих освітнім закладом освітніх послуг або ступінь досягнення поставлених в освіті цілей і завдань. Проте в умовах переходу на нову філософію освіти — особистісну (ефективно-емоційно-вольову) під якість освіти необхідно також розуміти й соціальний розвиток учня, тобто його взаємодію з усіма аспектами соціального оточення [5].

На думку А. М. Стрижова, якість освіти — це система соціально-обумовлених показників рівня знань, умінь, ціннісного відношення до світу, якими повинен оволодіти учень [8]. Автор виокремлює внутрішні та зовнішні компоненти, що характеризують якість освіти. До внутрішніх компонентів належать іманентні характеристики шкільної освіти — якість результатів (знань; умінь; володіння процедурами творчої діяльності; вихованості; розвитку особистості); якість процесу (змісту освітнього процесу, учіння або навчання, викладан-

ня) та умов його реалізації (якість результатів дошкільної освіти, управління освітнім процесом, науково-методичної роботи, кадрового і матеріально-фінансового забезпечення).

Зовнішніми компонентами якості освіти дослідник назвав відповідність внутрішніх компонентів потребам держави, запитам учнів, їхніх батьків, певних соціальних груп. Ці компоненти залежать насамперед від того, хто виступає замовником школи і як здобута освіта буде використовуватись.

Характеристиками зовнішніх компонентів якості освіти, на його погляд, виступають: відповідність освіти освітньому запиту учнів, батьків та державним освітнім стандартам, а також імідж школи, який гарантує стабільну високу якість освіти тощо. Отже, для поліпшення якості освіти необхідна цілеспрямована робота щодо вдосконалення як внутрішніх, так і зовнішніх компонентів [8].

Внутрішні й зовнішні аспекти оцінки якості освіти виокремлює у своїх дослідженнях і К. Болл. Використання цих двох вимірів, на його думку, пояснюється тим, що оцінка якості освіти має як утилітарний вимір, так і вимір, пов'язаний з інтелектом, компетентністю і творчим потенціалом [2].

Інститут Відкритого суспільства Дж. Сороса визначив, що якість освіти є відповідністю освітніх результатів та шляхів їх досягнення нормативним вимогам, потребам ринку праці, місцевої спільноти та самих учнів, та визнав найважливішим показником життєдіяльності системи регіональної освіти, на який мають орієнтуватися у своїй діяльності органи державного управління освітою. Інакше кажучи, якість у такому розумінні дає можливість визначити корисність, цінність об'єктів, їх придатність задовольнити певні потреби або реалізувати певні цілі, норми, тобто виражає адекватність вимогам, потребам, нормам.

Варто зазначити, що поняття норми не є абсолютним, незмінним, фіксованим. Вони (норми) зазнають постійних змін, набувають нових обмежень, властивостей тощо. Можуть також змінюватися освітні цілі, суспільні запити щодо якостей випускників навчальних закладів і майбутніх фахівців, навчальні технології, нарешті, державна політика в галузі освіти. Все це призводить до того, що категорія "якість освіти" є такою, що не може бути однозначно визначена; вона переглядається, змінюється в залежності від оточуючих умов, вимог суспільства та часу.

Узагальнюючи наведені висловлювання, якість ЗСО можна подати як сукупність властивостей, що обумовлює пристосованість освіти до реалізації соціальних цілей з формування і розвитку особистості в аспектах її навченості, вихованості, виразності соціальних, психічних і фізичних властивостей.

Проаналізуємо, як розуміють сутність категорії якості ЗСО прихильники управлінського підходу, оскільки їх позиція повніше розкриває зміст якості освіти як категорії державного управління. Наприклад,

В.А. Качалов, експерт у галузі якості, дійсний член Академії проблем якості, а також О. Горленко, Н. Радькової, В. Соколова (посилання у [3]) та інші вчені пропонують розглядати проблему якості освіти з позицій теорії та практики менеджменту якості. Цієї думки дотримуються також і автори монографії "Економіка освіти" В.П. Щетинін, М.А. Хроменков та Б.С. Рябушкін. Вони вважають, що ключовими об'єктами у системі освіти Російської Федерації є освітні заклади, оскільки саме через них проявляється якість і освітніх програм, і державних стандартів, і державного управління освітою. Отже, якість системи освіти у цілому — це рівень якості освітніх послуг, що надаються освітніми закладами [9].

Якщо якість ЗСО розглядати через якість освітніх послуг, що надаються окремими навчальними закладами, то органи державного управління освітою мають створювати умови для їх ефективного функціонування та оцінювати досягнуті результати діяльності цих закладів. Оцінювання результативності і ефективності діяльності ЗНЗ в Україні здійснюється місцевими органами державного управління освітою іноді з залученням громадських структур за певними нормативно встановленими або рекомендованими критеріями.

Таке розмаїття думок та неоднозначність при спробах формулювання означені категорії якості освіти, на наш погляд, частково пояснюються тим, що на сьогодні педагогічна наука не сформувала єдиного однозначного несуперечливого загальноприйнятого тлумачення самого об'єкта оцінювання — освіти. Це підтверджує проведення В.І. Луговим ґрунтовний аналіз дефініцій поняття "освіта" [4]. Учений досліджує значну кількість означень, тлумачень терміна "освіта", які зустрічаються як у науковій літературі, так і у нормативно-правових документах різних країн колишнього СРСР. У результаті цього аналізу В.І. Луговий дійшов висновку, що ця невизначеність об'єкта впливу стає значною перешкодою на шляху результативного і ефективного управління освітою. Вкрай необхідним, на думку дослідника, яку ми також поділяємо, є "наукове осмислення сутності освіти та знаходження гранично широкого її поняття, яке не звучувало б її до частинних проявів, давало теоретичну базу для подальшого її дослідження, розробки стратегії удосконалення, ефективного управління освітньою галуззю" [4].

В останні десятиліття все більше уваги приділяється програмно-цільовому та проектному державному управлінню освітою, при цьому зазначається, що ядром такої діяльності, основним стратегічним напрямом і політичним аргументом має бути управління саме якістю освіти на відповідному рівні з метою підвищення його ефективності.

Г.В. Гутник проаналізував наявні підходи до визначення поняття якості освіти і дійшов висновку про можливість такої їх класифікації [1]:

— інтуїтивне або емпіричне означення якості освіти, що використовують батьки при виборі освітнього закладу для своєї дитини;

— формально-звітне визначення відсотка успішності на "4" та "5" при загальному рівні успішності, яке фігурує у багатьох звітиях освітніх закладів;

— дидактичне — визначення рівня успішності на основі тестових технологій;

— психолого-дидактичне, коли до навчально-предметних тестів додаються психологічні;

— педагогічне визначення якості освіти, що містить у собі оцінку рівня вихованості;

— процесуальне — оцінювання якості освіти за параметрами навчального процесу;

— комплексне, коли в узагальнену оцінку якості освіти включені матеріальна база, кадровий склад, форми і методи роботи тощо;

— визначення якості освіти через введення нових категорій, що мають інтегрований характер (наприклад, компетенція, грамотність, освіченість);

— багатопараметричне визначення якості освіти, що на практиці частіше використовується для оцінювання вищої освіти і регіональних освітніх систем;

— методологічне визначення — якість освіти як співвідношення операційно заданої мети і результату.

Враховуючи викладені вище міркування, приходимо до висновку про те, що складну і багатогранну категорію якості ЗСО можна наповнювати різним змістом залежно від того, що розуміти під терміном "освіта" та цілями, які переслідуються державною владою і політикою. Це, у свою чергу, дозволяє видозмінювати структурні елементи системи оцінювання якості ЗСО, відповідним чином будувати й саму систему та механізми державного управління її якістю.

Конкретизація таких понять, як "якість ЗСО", "проблеми якості ЗСО" та "державне управління якістю ЗСО" дає змогу чітко окреслити коло завдань, що постають перед органами державного управління ЗСО всіх рівнів та науково-дослідними установами, які досліджують і оцінюють діяльність суб'єктів системи ЗСО. Ми пропонуємо у широкому розумінні розглядати якість загальної середньої освіти як певну збалансовану відповідність ЗСО численним потребам, цілям, умовам, затвердженим освітнім нормам і стандартам, яка встановлюється з метою виявлення причин порушення цієї відповідності та управління процесом поліпшення встановленої якості.

Категорія "проблеми якості ЗСО" означає порушення такого збалансування з різних причин. Але при цьому мається на увазі, що самі потреби, цілі, умови і стандарти, які задаються, відповідають об'єктивним тенденціям прогресивного розвитку людини і суспільства.

"Державне управління ЗСО" — відповідна діяльність системи дер-

жавного управління якістю ЗСО, яка покликана забезпечити збалансовану відповідність ЗСО різноманітним і постійно змінюваним умовам, потребам особистості, держави, суспільства та нормативно затвердженим цілям і стандартам. Таким чином, всі проблеми якості ЗСО повинні вирішуватись через удосконалення та розвиток механізмів державно-громадського управління якістю ЗСО.

ВИСНОВКИ

Одним з центральних понять державного управління якістю загальної середньої освіти є категорія якості ЗСО. Проведений системний аналіз різноманітних наукових джерел свідчить, що ця категорія має полінауковий зміст і є предметом вивчення багатьох наук: філософії, науки державного управління й менеджменту освіти, психології, політичних наук та інших, але більшістю вчених вона розглядається з позиції педагогії. Кожна з цих наук формує свою дефініцію категорії якості освіти. Спираючись на результати аналітичного дослідження сутності зазначеного поняття, ми дійшли висновку про доцільність розуміння під якістю ЗСО певної збалансованої відповідності загальної середньої освіти численним потребам, цілям, умовам, затвердженим освітнім нормам і стандартам, що встановлюється з метою виявлення причин порушення цієї відповідності та управління процесом поліпшення встановленої якості.

Література:

1. Гутник Г.В. Проектное управление качеством образования в регионе // Стандарты и мониторинг в образовании. — 2001. — № 2. — С. 18—28.
2. Институциональная оценка: стратегия качества (программа КРЕ) // Alma mater. — 1996. — № 1. — С. 31—35.
3. Каплан В.Е., Каплан М.В. К основам статистической обработки успеваемости в системе мониторинга качества образования // Стандарты и мониторинг в образовании. — 1999. — № 5. — С. 32—39.
4. Луговий В.І. Управління освітою: Навч. посіб. для слухачів, асп., докторантів спец. "Держ. упр.". — К.: Вид-во УАДУ, 1997. — 304 с.
5. Мишакова В.Н. Качество биологического образования // http://oipkro.nm.ru/Text/t20_37d.html.
6. Нуждин В.Н. Проблемы управления качеством высшего образования // <http://tqm.stankin.ru/arch/n01/04.html>.
7. Панасюк В. Качество школьного образования в России // <http://www.iso9000.by.ru/docs/sk/ng670-1.htm>.
8. Стрижов А.М. Понятие качества образовательной услуги в условиях рыночных отношений // Стандарты и мониторинг в образовании. — 1999. — № 3. — С. 47—50.
9. Щетинин В.П., Хроменков Н.А., Рябушкін Б.С. Экономика образования. — М.: Рос. пед. агентство, 1998.